

POSUDOK NA HABILITAČNÚ PRÁCU

Téma: *Dynamika metaforických modelov prijímania ruských hodnôt (v ruskom a slovenskom metaforickom diskurze a metadiskurze)*

Typ predloženej práce: habilitačná

Autor: Mgr. Nikoleta Mertová, PhD.

Oponent: prof. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.

P.č.	Kritéria hodnotenia dizertačnej/habilitačnej práce
1.	Stanovenie cieľa a miera jeho splnenia Ako hneď v úvode uvádza autorka, práca je zameraná na analýzu aktuálnych protopolitolingvistických koncepcií vo výskume politického diskurzu, politického kontentu a celostného priestoru, v ktorom sa dané koncepcie realizujú prostredníctvom fundamentálnych metaforických modelov v ruskom a slovenskom mediálnom diskurze vo vzťahu k prezentácii a percepcii ruských hodnôt. Cieľ práce je definovaný podrobnejšie v každej z podkapitol, v ktorých sa charakterizujú východiskové postuláty k definovaniu základného kategoricko-pojmového aparátu všeobecnej teórie diskurzu, s dôrazom na diskurz politický, na definíciu metafory, metaforológie a metaforického modelovania. Ciele sú stanovené jasne a presvedčivo, aj keď zahŕňajú širokú škálu problémov skúmania z oblasti zmienených filologických disciplín a miestami naspôsobujú ďalšie problémové oblasti, v riešení ktorých už autor nepokračuje. Aj keď je práca z oblasti filológie, ciele, v nej stanovené a taktiež vyplývajúce z parciálnych problémových rovín svedčia o tom, že je nutné ju posudzovať ako interdisciplinárny exkurz v rámci jazykovedných disciplín s presahom do sociologickej, psychologickkej a politologickej roviny, na pomedzi ktorých sa súčasné skúmanie filologických otázok z väčšej časti nachádza, a tým stanovuje aj svoje metodologické postupy. Práve preto sú čiastkové ciele konkretizované a postupne napĺňané v jednotlivých kapitolách a podkapitolách. Hoci sú niektoré z nich koncipované širšie, už v texte práce autorka uvádza dielčie výsledky a ich realizáciu, resp. odkazuje na svoje predchádzajúce výsledky, na ktorých exemplifikuje ich relevantnosť, skonkrétnenie a uskutočnenie (ako, napríklad, výsledky analýz historicko-sociálnych konceptov, realizovaných v rámci politického diskurzu a metafory z danej

	diskurzívnej oblasti). Takýto prístup je pochopiteľný, hoci v konečnom dôsledku môže pôsobiť rušivo, vo vzťahu k celostnému poňatiu práce, ktorá narába s viacerými problémovými oblasťami.
2.	Vhodnosť použitých metód, metodológia Z podstaty vyššie uvedených vytýčených cieľov vyplynula aj metodologická stránka práce. Vychádza z lingvokognitívnej a lingvokulturologickej analýzy, ktorých centrálnymi pojmami zostávajú koncept, stereotyp, resp. frejm., ako aj ďalšie základné pojmy z oblasti lingvokulturologie, ako precedentný jav a lingvokulturéma. Aj keď je centrálnym problémovým miestom danej práce metaforický model, ide o širokospektrálne a mnohovýrovňové chápanie metafory v rámci určitého konceptu, to jest „kultúrno-mentálno-jazykového útvaru“, alebo, ako to vytýčil S. Stepanov (cit., s. 223), určitého „zhrnutia kultúry vo vedomí človeka“, pričom v doslovnom preklade by išlo o akýsi „kultúrny chuchvalec“. Autorka práce sa cyklicky vracia k problematike metodológie, čo považujeme za veľmi príhodný postup, keďže problematika práce je percepčne pomerne náročná. Práve preto, v úvode k dielčej analýze v kapitolách je umiestnený aj stručný metodologický prehľad k rozsiahlej problematike metafory, diskursu, k otázkam axiológie, konceptu, frejmu a pod. Mnohé z metodologických postupov sú ešte v štádiu rozpracovanosti a vyvolávajú v odborných kruhoch živú diskusiu. Ide, napríklad, o problematiku lingvopersonológie, skúmajúcu jazykovú osobnosť a mechanizmy jej štruktúrovania a formovania, ale aj o zovšeobecňujúcu disciplínu, skúmajúcu už značne rozvetvenú a široko ponímanú oblasť metafory – metaforológiu. Avšak aj tu autorka uvádza metódy rekonštrukcie jazykovej osobnosti, ako aj analýzu živého rečového prejavu subjektov aktuálneho súčasného politického diskurzu – rečové, genézové a komunikačné portrétovanie a pod. Pri metodologickej výstavbe práce autorka neustále používa princípy odborného eklektizmu, ktorý vedie v konečnej podobe k vytvoreniu prezentovaného synergetického modelu základných lingvistických analýz, ktoré sú dopĺňané popisom diskurzívnych foriem a mnohovýrovňových lingvokulturologických kódov, ktoré sú však miestami nejasné. Podľa nášho názoru to pri skúmaní tejto problematiky ani ináč nejde, vyžaduje si to však značný stupeň erudície, ktorú autorka práce každopádne preukazuje. Pochopiteľne, veľký priestor je venovaný metodológii výskumu metafory, ktorá je možná v mnohých smeroch a podľa rôznych princípov, dokonca aj podľa rôznych metaforických objektov – lingvopoetických, mentálnych a konceptuálnych, taktiež neurolingvistických, ontologických, lexikologických, idiolektných, semiotických a sociolingvistických. Pri skúmaní jednotlivých príkladov metaforizácie autorka opisne charakterizuje taktiež metodiku jazykovej sugescie a persuzívnosti, ktorou sa docieľuje určitý stupeň verbálnej agresivity pri vytváraní negatívnych konceptov spoločenskej reality.
3.	Zhodnotenie poznatkovej bázy Z hľadiska poznatkových východísk pre praktické analýzy a modelovanie axiologických schém, autorka poskytuje na pomerne zhrnutom priestore fundovaný prehľad vytýčenej problematiky. To sa týka ako teoretickej, tak aj aplikačnej základne. Miestami je však problémových oblastí veľa, preto opätovne konštatujeme, že poznatková báza tvorí synergetický model znalostí z viacerých oblastí filologického skúmania. Autorka vychádza z literatúry ruských, západoeurópskych a slovenských autorov, venujúcich sa výskumu v oblasti metaforológie, lingvokulturologie, politickej lingvistiky a kognitivistiky vo všeobecnosti. Preto je

aj ponímanie klasickej jazykovej metafory značne posunuté a podmienené práve sémantickými frejmovými štruktúrami, čo je podľa autorky významným východiskom pre chápanie a deskripciu mediálneho, resp. politického, diskurzu. V tom sa opiera o prístupy Teuna van Deijka, známu mentálnu reprezentáciu kognitívnych modelov George Lakoffa, politolingvistiku či politickú sociológiu, ktorú Roger-Gérard Schwarzenberg predstavil ako istý druh komunikácie s cirkulujúcou informáciou, ktorá je však výrazne zameraná na vypracovanie súhlasu, určitého spoločenského kontentu. Práve v takýchto komunikačných rovinách vystupujú vypracované, avšak veľmi často iba okazionálne a situačné metafory. Kým pri klasických jazykových metaforach, ktoré sú založené na obrazných pomenovaniach, prenose významov na základe určitej vonkajšej podoby, pričom v ich samotnom jadre dominujú rôznorodé príznaky predmetov, akými sú ich tvar, priestorové umiestnenie, farba, účel, rozšírená a kognitívna metafora v sebe skrýva mnohé úskalía. Je samozrejme jednoduchšie dekodovať lexikálne metafory typu *hodinové ručičky*, *mať kamenné srdce*, *nebeský žeravý kotúč* a pod., avšak metaforu, jednotlivé komponenty ktorej vyplývajú z invencie politického diskurzu a sú zámerne kontaminované, je dekodovať oveľa ťažšie. Napríklad, v 90. rokoch sa v ruskom politickom diskurze objavila lexikalizovaná politická metafora „*staršina šiesteho článku*“ (*staršina šiestej stat'ji*), ktorá je už dávno zabudnutá, naproti tomu, každý, kto sa aspoň trochu stýka s prostredím ruských reálií (známe *background knowledge*, *fonovyje znanija*) porozumie, kto je „*krstným otcom ruskej perestrojky*“, nehľadiac nato, že konotácie môžu byť rôzne (nejde o exaktnú konštatáciu). Aj keď v oboch prípadoch ide o konceptuálny precedent mena Gorbačov, zjavne dominuje zdrojová kognitívna štruktúra, takzvaná *source domain*, „*krstný otec*“. Simplexný asociačný model je v politickej metafore dominantný a slúži ako invariant, má väčšiu expresívnosť, potenciál, a z potenciálneho slovného spojenia sa môže stať plnohodnotnou lexikálnou jednotkou. To sa jednoznačne nedá povedať o prvom spojení – nie veľa recipientov ovláda, že *staršina prvého a druhého článku* sú hodnoty v námornej terminológii, a šiesty článok, to jest „*šestaja stat'ja*“ – to je šiesty článok bývalej sovietskej ústavy, samozrejme o zakotvenej vedúcej úlohe komunistickej strany v štáte. Aj v habilitačnej práci autorky je zjavné, že kognitívna metafora je v jej chápaní založená na vzájomnom pôsobení dvoch štruktúrnych jednotiek poznávacej činnosti, a síce zmienenej kognitívnej štruktúry zdroja a kognitívnej štruktúry cieľa, ktorý sa označuje ako *target domain*, pričom dochádza k určitej vzorovej metaforickej projekcii. Ako to upresňoval aj G. Lakoff, práve predpoklad, že sa zdrojová štruktúra zopakuje v cieľovej štruktúre, práve toto sa stane hypotézou invariantnosti, čím dochádza k profilácii, alebo vyprofilovaniu. Každá metafora predstavuje vzťah medzi dvoma deskriptorami. V prvom rade ide o signifikačný deskriptor, ktorý poukazuje na to, aké slovo, alebo pojem bol použitý na metaforické, prenesené, označenie, v druhom rade je to denotatívny deskriptor, ktorý určuje, aká reália bola metaforicky, to jest v prenesenom zmysle pomenovaná. Preto sa pri analýze celkov, resp. korpusov metaforických nominácií je nutné opierať o dvojaké skúmanie – na jednej strane je to analýza slov, ktoré sa v metaforach na označenie jednotlivých objektívnych skutočností používajú, na strane druhej, aké pojmy metaforické označenia získavajú a aký charakter majú. Napr. „metafora vojny“ sa v takomto chápaní pripája, alebo spája s pojmami ako „*politická činnosť*“, „*legislatívna činnosť*“, „*obchod*“, „*finančný činnosť*“ a pod. to samozrejme nezapadá do klasickej predstavy o definovaní metafory, je však zdrojom pre politickú metaforu – pre jej formovanie a vytváranie nie sú typické všeobecné javy zo života

človeka, alebo jeho okolia, ktoré vytvárajú trvalejší a univerzálnejší zdroj metaforických modelov. Ide skôr o vyhranené protichodné – antagonistické javy, ktoré sú charakteristické pre mocenský zápas a vplyv, napríklad, jej prvotnými zdrojmi sú sémantické skupiny *hra*, *vojna*, *šport*, sekundárnym zdrojom je, napríklad, *divadlo*, *dejisko*, *scéna* a pod. Na základe exemplifikácii uvedených v práci je možné konštatovať, že existuje určitá zákonitosť, potvrdzujúca, že keď sa v prostredí verejného či politického diskurzu objaví predmet alebo objekt, ktorý v danom spoločenstve vyvolá osobitný záujem, stane sa centrom takzvanej „metaforickej expanzie“, to jest zdrojom analógie pri opise ďalších podobných javov a rovnako aj centrom nových prenosov významov z iných, ustálených, všeobecne známych a pochopiteľných zdrojov.

Poznatková báza vychádza z kontextu kognitívnej lingvistiky, zastúpenej v ruskom prostredí prácami N. D. Aruťunovovej, Je. S. Kubriakovovej, Ju. N. Karaulova a A. N. Baranova. Keďže sa metaforické modely analyzujú v procese diskurzu, v tom najužšom vzťahu k podmienkam ich vzniku a pôsobenia, berúc do úvahy autorské zámery a pragmatické charakteristiky, na podklade širokého sociálno-politického pozadia odrážajú, ako to v práci neraz podotýka autorka, národný jazykový obraz sveta, kreujúc do veľkej miery národnú intelektuálnu mentalitu. Preto značnú úlohu zohráva chápanie a charakteristika politického diskurzu, pri opise ktorého sa autorka opiera o monografické práce A. N. Baranova, V. Z. Demjankova, V. I. Karasika, O. L. Michalevovej, O. N. Paršinovovej, A. P. Čudinova, J. I. Šejgalovovej, R. Wodak, T. Van Dijka etc. Títo autori sú charakteristickí tým, že skúmajú politický diskurz prostredníctvom najdôležitejších jazykových jednotiek – výrokov, dialógov či reči samotnej. V celej práci je dostatočná pozornosť venovaná aj slovenským lingvistom a odborníkom z oblasti problematiky skúmania diskurzu, politickej lingvistiky či samotnej metafory, sú uvedené práce bratislavských, nitrianskych a prešovských rusistov. Samozrejme, popri zasadení hlavného problému do roviny politického diskurzu a intencionality, dominantným zostáva charakteristika a štruktúra metafory. V práci sa autorka zameriava už priamo na takzvanú politickú metaforu, resp. tzv. súčasné teórie metafory, ktoré sú príliš ovplyvnené teóriami G. Lakoffa, C. Geertza, A. Ortonyho a pod., z ruských autorov sú to hlavne práce už uvádzaných N. D. Aruťunovovej, E. V. Budajeva a A. P. Čudinova, A. N. Baranova Ju. N. Karaulova a ďalších, týkajúce sa práve deskriptórnej teórie metafory a definovania samotných metaforických modelov. Autorka sa cielene pohybuje v oblasti filologickej disciplíny – metaforológie, prostredníctvom ktorej sa skúmajú, analyzujú a prezentujú štruktúrne a funkčné parametre metafory. Na základe záverov odbornej literatúry a vlastných skúmaní sa pridrižiava tvrdenia, že hlavným princípom metafory nie je jazyk vo všeobecnosti, ale spôsob, ktorým vytvárame pojem pre určitú doménu prostredníctvom inej domény. V práci jednoznačne dominuje postulát N. D. Aruťunovovej o tom, že hocikaký, ľubovoľný spôsob nepriameho vyjadrenia myšlienky môže byť v širšom ponímaní považovaný za metaforu. Takýmto spôsobom sa všetky všedné fenomény stávajú metaforickými a metafora je ústredným vyjadrovacím prostriedkom v rámci každodenného života, širokospektrálny politický diskurz nevynímajúc, resp. posudzuje metaforu ako hlavný mechanizmus, prostredníctvom ktorého chápeme abstraktné pojmy a uskutočňujeme abstraktné uvažovanie. Ako však kriticky podotýkajú niektorí autori, pri takomto prístupe sa stráca dôraz na semantické, štylistické, či estetické a ďalšie iné rozdiely medzi metaforou a prostým prirovnaním a pod. Takto sa ako metafory posudzujú aj ďalšie javy, ktoré obsahujú porovnávaciu zložku, ako,

	napríklad, parafrázy, frazeologizmy, hyperboly alebo metamorfózy (pričom takýto postoj zaujíma aj A. P. Čudinov). V oblasti politického diskurzu je však takýto prístup k metafore pochopiteľný - jej samotná štruktúra nehrá až takú dôležitú úlohu – jej hlavným poslaním je expresívnosť, uzualita v prospech ovplyvnenia kognitívneho systému recipienta a dosiahnutie želaného cieľa použitím určitého spôsobu ľahko pochopiteľného prenesenia významu. Autorka mohla ešte zreteľnejšie a hlbšie preniknúť do podstaty toho, čo je uvedené v samotnom názve práce – do štruktúry a dynamiky metaforického modelu vo vzťahu k hodnotovej orientácii nositeľov ruského jazyka pochádzajúcich z ruského kultúrneho prostredia, alebo ovládajúcich ruský jazyk a stýkajúci sa s ruským kultúrno-hodnotovým prostredím. Konštatujeme, že poznatková báza práce je značne široká, čo vyplýva zo samotného poňatia práce, je podložená štúdiom literatúry, zachytávajúcej kreovanie politického diskurzu a v ňom existujúcich metaforických modelov nielen od začiatku prelomových 90-tych rokov minulého storočia, ale aj z čias jeho socialistickej podmienenosti hlavne v období druhej polovice osemdesiatych rokov, a to ako v prostredí ruského, tak aj československého a slovenského areálu. Hodnotová štruktúra sa totiž vyvíjala a prezentovala v postsocialistickom politickom diskurze, aj keď sa jeho počiatočný demokratický variant tváril nezávisle, bol len reakciou na svojho predchodcu.
4.	Vedecký prínos a originalita práce Autorka práce rozvíja teoretickú a metodologickú základňu z oblasti metaforológie a politického diskurzu. Kognitivistickým a lingvokultúrológickým prístupom k danej problematike predostiera metaforické modelovanie do priestoru slovenského politického diskurzu, avšak vždy s komparatívnym prístupom vzhľadom k ruskej axiologickej škále. Vlastný vedecký prínos vidíme v systematizácii poznatkov z oblasti rozšírenej a kognitívnej metafory politického diskurzu, vytýčenie jej aplikačných rovín a hlavných invariantných typov ako možných modelov pre ďalšie skúmanie a posúvanie hraníc, lepšie povedané, prehľbovanie skúmania politickej metafory, resp. výstavby nových, charakteristických metaforických modelov. Oceňujeme hĺbku teoretických poznatkov a mieru ich prenesenia do konceptuálne odlišného prostredia slovenského politického diskurzu, ktorý však s ruským areálom vykazuje mnohé podobné prvky, čo vyplýva ako zo samotnej typologickej príbuznosti slovanských jazykov, tak aj z kultúrnej osobitosti daných prostredí. Autorka sa úspešne snaží definovať a analyzovať veľmi komplikovaný metaforický systém dvoch prostredí, rovnako ako aj konceptuálnosť metafory a metaforických systémov v ich súčasnom, modernom, no do určitej miery aj spornom ponímaní, ktoré sa podľa jej záverov premieta do výsledného metaforického projektovania, metaforickej projekcie, vytvárajúcej, resp. podieľajúcej sa na vytváraní historickej základne, jazykového obrazu daného národa, jeho mentality. Skúma mieru metaforizácie a vytvára metaforické modely vo vzťahu ku konkrétnym spoločenským a politickým javom, dominantným v širokom spektre súčasného recipienta, ako je napríklad migrácia s metaforickou projekciou a asociáciou „pohybu v priestore“, s „cestou“, „živlom“ a pod., konceptuálny protiklad <i>My – Oni</i> – s projekciou „<i>dištancie</i>“ v zmysle „<i>odstupu</i>“, „<i>Štát – dom – rodina</i>“, „<i>Európa – dom/budova</i>“, „<i>My – spolu – vmeste</i>“ atď. Závery autorky dokumentujú historickú a kultúrnu podmienenosť postulovania politického diskurzu a v ňom vytváraných metaforických modelov, vznikajúcich dostupnými jazykovými prostriedkami a aplikovanými na súčasný stav intelektuálnej úrovne spoločnosti s meniacou sa, zväčša

	klesajúcou schopnosťou asociácie, systematizácie, indukcie či dedukcia myslenia. Práve ich „osekávaním“, zredukovaním a zostručením sa zjednodušujú aj metaforické modely, ktoré sa stávajú iba nástrojom na dosiahnutie určitého efektu – politického, ekonomického, reklamného a podobne, o čo však paradoxne v politickom diskurze ide. Práve preto dochádza k „massoizácii“ spoločnosti (s. 269), cielennej propagande, agitácii a zvýšenej miery expresívnosti a emotívnosti politickej metaforu na úkor racionalizácie predstavených konštruktov a ich exaktnosti. Preto je výskum a analýza, na ktoré sa podujala autorka podujala značne sťažené a umiestnené do roviny hlbokkej interdisciplinarity.
5.	Aplikačné prínosy práce pre prax Práca je jedným z prvých pokusov o spracovanie metaforických modelov politického diskurzu v slovenskej rusistike, vychádza z prác ruských lingvistov, zaoberajúcich sa politickým diskurzom a politickou metaforou a aplikuje ich do slovenského prostredia. Môže teda poslúžiť ako úvod do danej problematiky, ako aj určitá koncepcná schéma pre vytváranie podobných modelov v slovenskom politickom diskurze a nielen v ňom. V tejto oblasti je možné dosiahnuť zaujímavé výsledky, keďže niektoré schémy a koncepty, resp. frejmy sú v slovenskom areály iné. Škoda, že v práci sa neboli jednoznačnejšie predstavené už dané modely v komparatívnom rozvrhnutí.
6.	Otázky pre autora pri obhajobe práce V zmysle záverov a logických konklúzií partitívnych zložiek práce považujeme za exaktné položiť autorke habilitačnej práce tieto otázky: 1. Vo všeobecnosti sa tvrdí, že je možné, ba aj nutné postupne, dôsledne a logicky zoskupiť, charakterizovať najtypickejšie metaforické formuly (ako ich nazýva N. V. Pavlovič), teda metaforické modely konkrétneho jazyka. Je to možné na základe klasických umeleckých textov, ktoré sa tradične chápu ako určitá zákonitosť vedúca k formovaniu národnej mentality, jeho konceptosféry a podobe. Myslíte si, že je to uskutočniteľné taktiež v prostredí rýchlo sa meniaceho politického diskurzu, verejného diskurzu a teda aj politickej lingvistiky? 2. Charakterizujte, čo rozumiete pod pojmom komponent metaforického modelu a konkretizujte, resp. exemplifikujte ich na príkladoch z prostredia určitého metaforického modelu z Vami skúmanej oblasti politického diskurzu. 3. Niektorými autormi sa rozlišujú pojmy „metaforický model“ a „model metaforu“. Ako sa staviate k takémuto rozhraničeniu? Môžete uviesť Vaše chápanie tak=hoto rozhraničenia?
7.	Záverečné odporúčanie Na základe oboznámenia sa s textom habilitačnej práce Mgr. Nikolety Mertovej, PhD. pod názvom <i>Dynamika metaforických modelov prijímania ruských hodnôt (v ruskom a slovenskom metaforickom diskurze a metadiskurze)</i> odporúčam prijať túto monografickú prácu na obhajobu a po úspešnej obhajobe odporúčam udeliť akademický titul docent v študijnom odbore slovanské jazyky a literatúry.

Prešov, 6. 09. 2021

Podpis:.....